

УДК : 39 (477.87) (437.6) (438)

ЛЕМКОЗНАВСТВО ЯК ФЕНОМЕН ІСТОРИЧНОЇ РЕГІОНАЛІСТИКИ (ДІАСПОРНИЙ ПЕРІОД)

Наконечний Володимир Михайлович

кандидат історичних наук,

Київський національний університет культури і мистецтв,

м. Київ, Україна

ORCID:0000-0002-0386-2162

nakonechniy.ua@gmail.com

Надіслано:

10.09.2019

Рецензовано:

29.10.2019

Прийнято:

10.11.2019

Метою статті є дослідження особливостей становлення діаспорного лемкознавства як важливої складової української історичної регіоналістики. Дослідницька методологія спирається на звичне для праць з історії науки поєднання принципів (історизму та об'єктивності) і методів (філософських, загальнонаукових та спеціально-історичних) наукової праці. Особливо значущими були методика джерелознавчого аналізу (на етапі збору та критики емпіричного матеріалу), а також компаративний і типологічний методи (на реконструктивному та нарративному етапах). Наукова новизна статті полягає в спробі цілісного осмислення здобутків діаспорного періоду лемкознавства як феномену історичної регіоналістики. У підсумку проведеного дослідження було доведено, що саме протягом другої половини ХХ ст. на американському континенті зусиллями русинів-емігрантів було розпочато всебічне осягнення Лемківщини як історико-регіонального явища. Цей процес відбувався в інституційному (створення громадських і дослідницьких інституцій, періодичних видань, музею) та концептуальному (доведення історичної та культурної пов'язаності русинів з українством) вимірах. Важливим підсумком такої тривалої в часі наполегливої праці кількох поколінь лемківських діячів стала підготовка та публікація унікальної енциклопедії лемківського світу – двотомної студії «Лемківщина: земля–люди–історія–культура». Саме це видання остаточно утвердило в свідомості пересічного читача та представників експертного середовища розуміння Лемківщини як самобутнього українського історичного регіону. Перспективним напрямком дослідження є з'ясування особливостей конструювання лемківського етнічного феномену в сучасних історико-регіональних студіях.

Ключові слова: лемкознавство; історична регіоналістика; міжнародні відносини; українська діаспора; «Лемківщина»; «Лемківське слово»; Федерація дослідження Лемківщини.

Nakonechnyi Volodymyr, Candidate of Historical Sciences, Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

**Lemkos Studies as a Phenomenon of Historical Regionalistics
(Diaspora period)**

The purpose of the article is to study the peculiarities of the establishment of the Diaspora Lemko Studies as an important component of Ukrainian historical regionalistics. The research methodology is based on the combination of principles (historicism and objectivity) and methods (philosophical, general scientific and special-historical) of scientific research, which are usual for works on the historical science. Particularly significant were the methods of source study analysis (at the stage of collection and critique of empirical material), as well as comparative and typological methods (at reconstructive and narrative stages). Scientific novelty of the article is its attempt to comprehensively analyze the achievements of the Diaspora lemology as a phenomenon of historical regionalism. As a result of the study, it has been proved that during the second half of the twentieth century on the American continent, with the efforts of Rusyn emigrants, the comprehensive study of Lemkivshchyna as a historical and regional phenomenon began. This process took place in the institutional (creation of public and research institutions, periodicals, the museum) and conceptual (proof of historical and cultural connection of the Rusyns with Ukrainians) dimensions. The preparation and publication of the unique encyclopedia of the Lemko world – the two-volume study “Lemkivshchyna: land–people–history–culture” – was an important result of such a long-term work of several generations of the Lemkos people. This edition finally confirmed for the average reader and representatives of the expert environment the understanding of Lemkivshchyna as a distinctive Ukrainian historical region. The perspective direction of the research is to find out the peculiarities of the construction of the Lemko ethnic phenomenon in contemporary historical and regional studios.

Key words: lemology; historical regionalistics; international relations; Ukrainian diaspora; “Lemkivshchyna”; “Lemkivskeslovo”; Federation of the Lemkos studies.

Наконечный Владимир Михайлович, кандидат исторических наук, Киевский национальный университет культуры и искусств, г. Киев, Украина

**Лемковедение как феномен исторической регионалистики
(диаспорный период)**

Целью статьи является исследование особенностей становления диаспорного лемковедения как важной составляющей украинской исторической регионалистики. Исследовательская методология предполагает привычное для работ по истории науки сочетание принципов (историзма и объективности) и методов (философских, общенаучных и специально-исторических) научного поиска. Особенно значимыми были методика источниковедческого анализа (на этапе сбора и критики эмпирического

матеріала), а також компаративний і типологічний методи (на реконструктивному і нарративному етапах). Научна новизна статті заключається в попытці цілісного осмислення досягнень діаспорного періода лемковедення як феномена історическої регіоналістики. В итоге проведенного дослідження було доведено, що саме в течение другої половини ХХ в. на американському континенті зусиллями русинів-емігрантів було начато всестороннє осмислення Лемковщини як історико-регіонального явлення. Этот процес происходил в інституціональному (створення громадських і дослідницьких інститутів, періодических видань, музеїв) і концептуальному (ствердженні історическої і культурної зв'язи русинів з українцями) вимірюваннях. Важним итогом такої довготривалої во времени упорної роботи кількох поколінь лемковських діячів стала підготовка і публікація унікальної енциклопедії лемковського світа – двухтомної студії «Лемковщина: земля–люди–історія–культура». Именно это издание окончательно утвердило в сознании рядового читателя и представителів експертного общества понимание Лемковщини як самобитного українського історического регіона. Перспективним напрямком дослідження являється в'яснення особностей конструювання лемковського етніческого феномена в сучасних історико-регіональних студіях.

Ключевые слова: лемковедення; історическа регіоналістика; міжнародні відносини; українська діаспора; «Лемковщина»; «Лемковське слово»; Федерація дослідження Лемковщини.

Вступ

Становлення лемкознавства як міждисциплінарного напрямку, сфокусованого на всебічному дослідженні історії та культури українського населення карпатського регіону, припадає на злам ХІХ–ХХ ст., коли представники львівської історичної школи Михайла Грушевського розпочали порайонне дослідження минулого західноукраїнських земель (Тельвак, Педич, 2016, с. 345–375). Уже перші підсумки такої наполегливої праці викликали жваве зацікавлення в широких колах українського суспільства (Тельвак, 2008, с. 41–74), переконуючи у плідності регіонального погляду на минуле України. Ця робота продовжилася у міжвоєнний час на сторінках лемківських періодичних видань, при цьому зустрічаючи що далі, то більші труднощі з боку польської адміністрації краю (Наконечний, 2016). Тож новий імпульс лемкознавство як складова історичної регіоналістики отримало вже у повоєнний час, коли жертівними зусиллями русинів-емігрантів на американському континенті було створено необхідні матеріальні та організаційні умови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблема становлення лемкознавства в діаспорний період розвитку української історіографії наразі не стала предметом самостійного комплексного наукового осмислення. Разом із тим, окремих аспектів цієї проблеми торкалися в своїх статтях О. Турчак (Турчак, 1995) та В. Наконечний (Наконечний, 2016).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Актуальним завданням сучасної української історіографії є відтворити розвиток лемкознавства як інтегрального напрямку історичної регіоналістики в діаспорі протягом другої половини ХХ ст.

Формулювання мети і завдань статті

Мета статті – дослідити становлення діаспорного лемкознавства як важливої складової української історичної регіоналістики. При цьому під історичною регіоналістикою ми, за Ярославою Верменич, розуміємо міждисциплінарний науковий напрям, що вивчає процеси життєдіяльності людських спільнот і комунікативних зв'язків у територіальній площині, у межах регіонів, що історично склалися; аналізує взаємодію географічних, економічних, демографічних, екологічних, соціокультурних та інших процесів у регіональному вимірі (Верменич, 2003, с. 15–42).

Виклад основного матеріалу дослідження

Передумовою становлення та розвитку діаспорного лемкознавства стало інституційне оформлення лемківського руху на американському континенті. Витоки цих процесів сягають міжвоєнного часу. Так, ще в 1922 р. постав Лемківський комітет допомоги (засновник – Віктор Гладик) зі своїм друкованим органом газетою «Лемківщина», що видавалася протягом 1922–1926 рр. У 1931 р. на першому з'їзді лемків у Клівленді було засновано «Лемко-Союз» з власним друкованим органом часописом «Лемко». Вже ця інституція почала ставити перед собою вповні конкретні академічні цілі з вивчення матеріальної та духовної культури лемків, а також їхнього минулого. Дещо згодом – в 1934 р. в Нью-Йорку було засновано Комітет Допомоги Лемківщині (засновники – Михайло Дудра, Василь Карбовник та Василь Левчик), який за два роки змінив свою назву на Організація Оборони Лемківщини (далі – ООЛ). ООЛ мав свій друкований орган «Лемківський дзвін» (1936–1940). Ця інституція за короткий термін часу стала панамериканською, поширивши свій вплив на інші країни компактного проживання лемків, зокрема, Канаду. З початком Другої світової війни ця лемківська організація вимушено призупинила своє існування на кілька років.

Саме з діяльністю ООЛ пов'язано розвиток лемкознавства у повоєнний час, коли організацію було відновлено в американському Йонкерсі. Важливою рисою ідеології засновників та активістів цієї інституції була виразна

українська світоглядна оптика, відповідно до якої лемки трактувалися як найбільш західна етнографічна група українського народу. Така чітка позиція була надзвичайно важливою, адже на гроші антиукраїнських сил в США та Канаді засновувалися русинські інституції, котрі проповідували так званий лемківський сепаратизм або поширювали пропагандистські гасла польського та радянського режимів про «загальноросійське» етнічне коріння українських мешканців карпатського регіону.

Популяризація ідеологами ООЛ образу Лемківщини як питомо українського етнічного регіону дала поштовх до становлення лемкознавства у руслі методологічних практик історичної регіоналістики. Важливою подією тут стало заснування журналу «Лемківщина», що постав як кварталник в 1979 р. Довкола цього авторитетного у лемківських та західних академічних колах друкованого органу об'єдналися такі знакові діячі русинського руху на американському континенті як Орест Питляр, Іван Гвозда, Катерина Мицьо, Меланія Чайківська-Куделя, Михайло Черешньовський та Микола Дупляк. Лемкознавчі амбіції нового журналу вже були відображені у редакторській передмові до першого числа: «З нашого журналу немов із вершка Лемківського Бескиду відкриються перед Вами, Дорогі Читачі, мало Вам ще знані шляхи історичного минулого Лемківщини і її змагання до єдності з Україною. Ви запізнаєтесь з визначними людьми Лемківщини – тими відданими орачами твердої народної ниви – що промощували нам шлях до освіти і національної свідомості. Ви зустрінете також тих, що жертвою своєї молодості і життя хотіли здобути нам волю. Ви довідаєтесь про села, на місці яких тепер ліс росте, про церкву з якої вже сліду немає, віднайдете вірша, пісню чи казку, яку може ніколи не знали і не чули, або давно призабули» (Дорогі земляки, широка українська громадо!, 1979, с. 2).

Саме на сторінках «Лемківщини» в рубриках «Культура і мистецтво», «Народні традиції» та «Спогади» відбувався важливий процес накопичення різнопланового емпіричного матеріалу та осягнення феномену лемківського світу в його історичному, духовному та матеріальному аспектах (Наконечний, 2016). Завдяки енергійному авторському колективу, цей історичний регіон України врешті утвердив в очах широкої громадськості свій історичний родовід, котрий виводився з давньоруських часів. Дописувачі «Лемківщини» спромоглися на повноцінну реконструкцію багатьох важливих аспектів оригінальної культури українців-горян, тим самим давши поштовх до академізації лемкознавства. Іншою важливою рисою редакційної політики журналу був постійний акцент на комплексному осмисленні міжнародних відносин, передусім польсько-українських, з позиції рівноправного та толерантного міжетнічного діалогу. У підсумку, це призвело до нормалізації

Наконечний Володимир Михайлович
Лемкознавство як феномен історичної регіоналістики
(діаспорний період)

польсько-українських взаємин з падінням у Східній Європі комуністичних режимів.

Іншою важливою друкованою трибуною лемкознавства на американському континенті, що виконувала подібні до «Лемківщини» національно-консолідуючі функції, став часопис «Лемківське слово». Він постав у 1957 р. як тематична сторінка «Нашого слова». На сторінках «Лемківського слова», як переконливо показав дослідник цього видання Олександр Турчак, порушувалися важливі для екзистенції діаспорних русинів проблеми політичного, культурного та освітнього життя лемків (Турчак, 1995).

Втім, значно важливішими для становлення лемкознавства, як напрямку історичної регіоналістики, були опубліковані на сторінках «Лемківського слова» змістовні матеріали, що фокусувалися на минулому та етнографії українців-горян. Такі автори видання, як С. Герасим (Герасим, 1958), М. Юрченко (Юрченко, 1961) та О. Торонський (Торонський, 1985) послідовно проводили ідею про спадкоємність історичної долі лемків з рештою українського народу від часів Київської Русі аж до бурхливих подій ХХ століття. Таке бачення в короткому часі запанувало як серед лемківського загалу, так і західних дослідників цієї етнографічної групи українського народу.

Але особливої значущості для становлення академічного лемкознавства мали численні праці знаного дослідника русинського субетносу Івана Красовського. На сторінках «Лемківського слова», починаючи з № 17 за 1977 р., було надруковано великий цикл його статей «З історії та культури лемків». Статті цього циклу містили цікаву та науково-зважену інформацію про матеріальну та духовну культуру українців-горян, висвітлювали їхню непросту історію, осмислювали складні міжнародні, найбільше – польсько-українські взаємини. Неабияку цінність мали й реконструйовані І. Красовським життєписи знакових діячів лемківського життя, викладені ним за абеткою, що у підсумку сформувало першу біографічну енциклопедію русинського світу. Про солідність громадського служіння І. Красовського своїй малій Батьківщині свідчить той промовистий факт, що в 1985 р. було надруковано тисячну статтю зі згаданого циклу!

Крім історичних нарисів, на сторінках «Лемківського слова» доволі часто друкувалися матеріали мовознавчого плану, в яких відбувалася важлива фіксація та проводилося серйозне обговорення специфіки лемківського діалекту. Для прикладу назвемо такі праці, як «Атлас лемківських говірок» (1960, № 19), «Про вимову «л» у Лемківських говірках» (1965, № 42), «Про деякі особливості діалекту лемків» (1986, № 32), «Говірка північного лемківського етнографічного острівця» (1987, № 28) та ін. Важливе академічне значення мала також публікація на шпальтах «Лемківського слова» топонімів, омонімів та етніонімів, що ними послуговувалося русинське населення. Особливу

значущість тут мала праця В. Макарського «Про місцеві назви давньої Сяніцької землі» (Макарський, 1986). Всі ці та інші публікації, плекаючи мету нагадати виселеним з рідних домівок русинам рідну говірку, виконували також важливе дослідницьке завдання, фіксуючи та первісно систематизуючи мовне розмаїття населення українських Карпат.

Сприяти розумінню Лемківщини як унікального феномену української історичної регіоналістики були покликані й численні, здійснювані представниками діаспори культурні проекти. Для прикладу згадаємо чи не найбільш голосну літературну акцію – видання творів «співця Лемківщини» Богдана-Ігоря Антонича, що вийшли за редакцією Святослава Гординського і Богдана Рубчака. Цей складний у технічному аспекті та витратний у фінансовому плані проект став свідченням культурної зрілості лемківської діаспори, її можливості ставити перед собою завдання суто академічного рівня, адже йшлося про фахове впорядкування та коментування поетичних текстів лемківського літературного генія. Також реалізація проекту видання творів Б.-І. Антонича продемонструвала високу якість співпраці представників багатьох лемківських осередків з різних країн, адже в ньому взяли участь півтора десятка відділів ООЛ в США та Канаді. Про солідний академічний рівень згаданого літературного проекту говорить те, що й сьогодні він є чи не найкращою збіркою творів Б.-І. Антонича за якістю літературознавчого опрацювання.

Важливим кроком у напрямку інституціалізації будь-якого феномену історичної регіоналістики є створення таких культурно-освітніх та науково-дослідних закладів, як музеї. Як відомо, вони є важливими місцями пам'яті, покликаними залучати небайдужих свого національного «Я» громадян до надбань багатой культурної спадщини предків. Не винятками тут стали й представники лемківської діаспори на американському континенті, хоча їхній шлях до власного музею виявився доволі тривалим.

Уперше про потребу лемківського музею лідери русинського руху заговорили ще у міжвоєнний час, але важливу роботу з розробки концепції цієї національної інституції призупинили події Другої світової війни. Тож до ідеї лемківського музею повернулися вже у повоєнні роки, розпочавши збирати кошти на її реалізацію. Діячам русинського руху присвячувала ідея, щоб унікальна культура – не лише матеріальна, але й духовна – їхнього субетносу, що піддавалася безупинному руйнуванню на батьківських теренах, була можливо повно реконструйована та збережена для наступних поколінь. Тож у середовище американських лемків було кинуте клич збирання пожертв на цю шляхетну справу. Потрібні фінанси було акумульовано наприкінці 1960-х рр. і вже восени 1969 р. проект лемківського музею було вперше поставлено на обговорення під час проведення XII З'їзду ООЛ у Нью-Йорку. Під час одного із

Наконечний Володимир Михайлович
Лемкознавство як феномен історичної регіоналістики
(діаспорний період)

засідань з'їзду новообраний голова ООЛ проф. Іван Гвозда в своїй інавгураційній доповіді звернувся до присутніх з пропозицією втілити в життя культурну потребу лемків цілого світу у власному музеї. Ця ідея І. Гвозди знайшла жвавий відгук у присутніх на з'їзді делегатів лемківських осередків американського континенту, котрі склали звернення до русинської спільноти всього світу: «Окремою галуззю є музейно-архівна діяльність ООЛ, щоб зберегти культурно-мистецькі надбання лемків для культурної скарбниці України і світу. Йдеться тут так про різні матеріальні, як і духовні надбання (пісні, музику, звичаї, обряди та ін.). Не лише мусимо діяти тут, у Новому Світі, але й повинні зберегти все, що ще можливо і там, за залізною заслоною. Просимо не тримати нічого вдома, що може мати музейну вартість. Негайно шліть до Головної Управи для фахового збереження. Невдовзі буде назначена спеціальна Архівно-Музейна Рада Директорів, яка фахово займеться цими справами, включно із підшукуванням відповідного приміщення» (Дупляк, 1987, с. 22).

Відповідальним за реалізацію ідеї лемківського музею було призначено одного з найбільш авторитетних діячів русинського руху на американському континенті Миколу Дупляка. Осмислюючи концепцію майбутнього музею, М. Дупляк визначив наступні тематичні пріоритети: «1) збирати експонати матеріальної і духовної культури лемків та зберігати їх, щоб вони стали основою оформлення лемківського музею; 2) збирати та упорядковувати всякі матеріали, що мають відношення до праці ООЛ, щоб вони стали основою організаційного архіву; 3) збирати всяку різномовну літературу, що має відношення до Лемківщини та УПА, щоб вона стала опісля бібліотекою лемкознавства та УПА» (Дупляк, 1987, с. 22). Слід звернути окрему увагу на останній з тематичних пріоритетів, що був пов'язаний із плеканням пам'яті про національно-визвольні змагання на лемківській землі в роки Другої світової війни. Його важливість була зумовлена потужністю польської та радянської пропаганди, котрі фальшуючи історію світового протистояння, намагалися всіляко дискредитувати героїчний чин УПА.

На перешкоді реалізації ідеї створення лемківського музею стала проблема пошуку відповідного для експозиційних цілей приміщення. Після тривалих дискусій ініціатори музейної справи вирішили з вдячністю погодитися з щедрою пропозицією єпископа греко-католицької церкви у місті Стемфорд, котрий на шляхетну справу збереження лемківських колекцій віддав частину власних єпархіальних приміщень. Тож після багатьох років збирання коштів, пошуку найбільш цінних експозиційних матеріалів та розробки концепції виставкового простору, у 1981 р. було урочисто відкрито Український Лемківський музей, що й нині є одним із найбільш повних колекційних зібрань, котре уможлиблює всім бажаючим досягнути лемківський етнічний феномен у

всій різноманітності його духовних і матеріальних проявів. Справжньою окрасою музею є унікальна бібліотечна збірка, котра містить рідкісні видання, що проливають світло на героїчну боротьбу УПА з окупантами різних кольорів на лемківських землях. Особливою частиною бібліотечних фондів є багата літературна добірка про взаємини лемків з іншими народами, зокрема з поляками.

Зрештою, своєрідним підсумком діаспорного лемкознавства, що став переконливим свідченням перетворення його на академічну галузь історичної регіоналістики, стала підготовка та видання своєрідної енциклопедії культурного світу українців-горян – двотомника «Лемківщина: земля-люди-історія-культура». Реалізацію цього проекту, що був задуманий ще в перші повоєнні десятиліття, взяла на себе Фундація Дослідження Лемківщини в Америці (далі – ФДЛ). Вона була заснована наприкінці 1976 р. як громадська організація із амбітними науково-просвітницькими завданнями, сфокусованими на питаннях вивчення багатогранного лемківського феномену та поширення про нього інформації в широких колах зацікавленого громадянства. Активними діячами ФДЛ стали такі знані лемківські активісти, як Іван Гвозда, Петро Гарайда, Василь Майкович, Михайло Шашкевич, Дмитро Барна, Юліян Котляр, Микола Грицьковян, Іван Полянський, Михайло Фарбанець та Іван Бліха. Очолювали ФДЛ Мирон Мицьо, Володимир Кікта та Стефан Гованський.

Зрозуміло, що цей складний академічний міждисциплінарний проект готувався тривалий період часу із залученням лемкознавців не лише американського континенту, але й багатьох країн Західної Європи. До складу авторського колективу було запрошено таких видатних знавців лемківського світу як Володимир Кубійович, Ярослав Падох, Богдан Кравців, Микола Шлемкевич, Павло Магочій, Богдан Струмінський та Богдан Загайкевич. Вони залучили до проекту фахівців з різних дисциплін (Іван Гвань, Іван Красовський, Микола Дупляк, Микола Мушинка та ін.), котрі опрацьовували окремі ділянки лемкознавства. Організаційний провід цілим проектом взяла на себе чолова українознавча інституція західного світу – Український науковий інститут Гарвардського університету (Падох, 1988, с. 6–7).

Зрештою, після багатьох років наполегливої солідарної праці лемкознавців вільного світу, в 1988 р. друком з'явилися одразу перший і другий томи фундаментальної студії «Лемківщина: земля-люди-історія-культура» (Лемківщина: земля-люди-історія-культура, 1988, т. 1; Лемківщина: земля-люди-історія-культура, 1988, т. 2). Ця праця енциклопедичного характеру узагальнила в своєму змісті все розмаїття лемківського світу. На її сторінках бачимо ґрунтовні розвідки про матеріальну та духовну культуру українців-горян, їхню багато в чому трагічну, але разом із тим героїчну історію,

особливості фізичної географії та культурної антропології тощо. Головною теоретичною домінантою всієї праці було послідовне простеження віковичної єдності лемків з іншими українськими етнографічними групами, що остаточно зруйнувало спроби польських та радянських шовіністів відірвати русинів від матірнього українського тіла. Ґрунтовність теоретичної концепції двотомника та докладність представленої в ньому наукової аргументації одразу була зауважена представниками західного академічного світу, перетворивши видання на одне з найбільш авторитетних і цитованих лемкознавчих досліджень.

Висновки

Таким чином, саме протягом другої половини ХХ ст. на американському континенті зусиллями русинів-емігрантів було розпочато всебічне осягнення Лемківщини як історико-регіонального явища. Цей процес відбувався в інституційному (створення громадських і дослідницьких інституцій, періодичних видань, музею) та концептуальному (доведення історичної та культурної пов'язаності русинів з українством) вимірах. Важливим підсумком такої тривалої в часі наполегливої праці кількох поколінь лемківських діячів стала підготовка та публікація унікальної енциклопедії лемківського світу – двотомної студії «Лемківщина: земля-люди-історія-культура». Саме це видання остаточно утвердило в свідомості пересічного читача та представників експертного середовища розуміння Лемківщини як самобутнього українського історичного регіону. Перспективним напрямком дослідження є з'ясування особливостей конструювання лемківського етнічного феномену в сучасних історико-регіональних студіях.

References:

1. Dorohi zemliaky, shyroka ukrainska hromado! [Dear fellow countrymen, the broad Ukrainian community]. (1979). *Lemkivshchyna*. Part. 1, pp. 1–2.
2. Dupliak, M. (1987). Deshcho pro Ukrainskiyi Lemkivskiyi muzei u Stempfordi [Something about the Ukrainian Lemkiv Museum in Stamford]. *Lemkivshchyna*. Part. 1, pp. 22–23.
3. Herasym, S. (1958). Lemkivshchyna. *Lemkivske slovo* [The Lemkiv word], no. 31–34.
4. Iurchenko, M. (1961). Lemkivshchyna. *Lemkivske slovo* [The Lemkiv word], no. 28.
5. *Lemkivshchyna: zemlia-liudy-istoriia-kultura*. [Lemkivshchyna: land-people-history-culture]. (1988). Vol. 1. New York-Paris-Sydney-Toronto.
6. *Lemkivshchyna: zemlia-liudy-istoriia-kultura*. [Lemkivshchyna: land-people-history-culture]. (1988). Vol. 2. New York-Paris-Sydney-Toronto.

7. Makarskyi, V. (1986). Pro mistsevi nazvy davnoi Sianitskoi zemli [On the local names of ancient Sianitskaya land]. *Lemkivske slovo* [The Lemkiv word], no. 20.

8. Nakonechnyi, V. (2016). Zhurnal «Lemkivshchyna»: ideini zasady, rubrykatsiia, problematyka [Journal "Lemkivshchyna": ideological foundations, rubric, problems]. *Pereiaslavskiy litopys* [Pereiaslav Chronicle], issue. 10, pp. 61–69.

9. Padokh, Ya. (1988). Peredmova [Preface]. *Lemkivshchyna: zemlia-liudy-istoriia-kultura*. [Lemkivshchyna: land-people-history-culture], Vol. 1, pp. 3–7. New York-Paris-Sydney-Toronto.

10. Telvak, V. (2008). *Tvorcha spadshchyna Mykhaila Hrushevskoho v otsinkakh suchasnykiv (kinets KhIKh – 30-ti roky KhKh stolittia)* [The creative heritage of Mikhail Hrushevsky in the estimations of contemporaries (end of XIX – 30 years of XX century)]. Kyiv–Drohobych.

11. Telvak, V., Pedych, V. (2016). *Lvivska istorychna shkola Mykhaila Hrushevskoho* [Lviv History School of Mykhaylo Hrushevsky]. Lviv.

12. Toronskyi, O. (1985). Rusyny-lemky [Ruthenian Lemkos]. *Lemkivske slovo* [The Lemkiv word], no. 33.

13. Turchak, O. (1995). Pytannia istorii ta narodnoi kultury lemkiiv na storinkakh "Lemkivskoho slova" (1957–1992) [Questions of the history and folk culture of Lemkos on the pages of the Lemkiv word (1957–1992)]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia istorychna: Doslidzhennia z istorii Ukrainy* [Visnyk of Lviv National University. Historical Series: Studies in the History of Ukraine], issue. 30, pp. 107–112.

14. Vermenych, Ya. V. (2003). *Teoretyko-metodolohichni problemy istorychnoi rehionalistyky v Ukraini* [Theoretical and methodological problems of historical regionalism in Ukraine]. Kyiv: Institute of History of Ukraine.